

ὁμόνοϊαν εἶναι μεγίστην, κοινὰς δ' ἀλλήλοις τὰς ἐκ τῶν κινδύνων ἐλπίδας ποιήσαντες ἐλευθέραις ταῖς ψυχαῖς ἐπολιτεύοντο, νόμῳ τοὺς ἀγαθοὺς τιμῶντες καὶ τοὺς κακοὺς κολάζοντες, ἡγησάμενοι θηρίων μὲν ἔργον εἶναι ὑπ' ἀλλήλων βία κρατεῖσθαι, ἀνθρώποις δὲ προσήκειν νόμῳ μὲν ὀρίσαι τὸ δίκαιον, λόγῳ δὲ πείσαι, ἔργῳ δὲ τούτοις ὑπηρετεῖν, ὑπὸ νόμου μὲν βασιλευμένους, ὑπὸ λόγου δὲ διδασκομένους. Καὶ γὰρ τοὶ καὶ φύντες καλῶς καὶ γνόντες ὅμοια πολλὰ μὲν καλὰ καὶ θαυμαστά οἱ πρόγονοι τῶν ἐνθάδε κειμένων εἰργάσαντο, ἀείμνηστα δὲ καὶ μεγάλα καὶ πανταχοῦ οἱ ἐξ ἐκείνων γεγονότες τρόπαια διὰ τὴν αὐτῶν ἀρετὴν κατέλιπον. Πρῶτοι μὲν γὰρ μόνοι ὑπὲρ ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος πρὸς πολλὰς μυριάδας τῶν βαρβάρων διεκινδύνευσαν...» (17—20)

Ἡ ἔρως τῆς Ἐλευθερίας καὶ τῆς Δικαιοσύνης, ὁ ἔρως τῆς Δημοκρατίας, μητέρας «ὁμοιοῦς μεγίστης», ἦταν ἡ μυστικὴ πηγὴ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς εὐψυχίας τῶν παιδιῶν τῆς Ἀθηναϊκῆς Γῆς, ποὺ ὑψωσε τὴν πατρίδα τοὺς στοὺς οὐρανοὺς τῆς Ἀθανασίας! Ὁ θεῖος ἔρως τῆς Ἐλευθερίας καὶ τοῦ Δικαίου, ποὺ ὁ ἐλεύθερος ἄνθρωπος, λυτρωμένος ἀπ' τὴ φύση καὶ τὰ ἔγκλιτα τοῦ ζώου καὶ ὑψωμένος ἀπάνω ἀπὸ τ' ἄγρια θηρία καὶ τὸ νόμο τῆς πρωτόγονης ζωώδικης φύσης, τὸ νόμο τῆς Ἀνάγκης, τῆς ὑλικῆς Δύναμης καὶ τῆς Βίας, καθιερώνει ὡς καθολικὸ νόμο ὅλων τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων, εἶναι ἡ ἱερὴ δύναμη ποὺ ἐφλόγιζε τὰ στήθη τῶν ἀθάνατων Ἀθηναίων Μαραθωνομάχων καὶ Σαλαμινομάχων: «Ὁ γὰρ τῆς Ἀσίας βασιλεὺς οὐκ ἀγαπῶν τοῖς ὑπάρχουσιν ἀγαθοῖς, ἀλλ' ἐλπίζων καὶ τὴν Εὐρώπην δουλῶσασθαι, ἔστειλε πεντήκοντα μυριάδας στρατιάν. Ἡγησάμενοι δὲ, εἰ τήνδε τὴν πόλιν ἢ ἐκοῦσαν φίλην ποιήσαιντο ἢ ἄκουσαν καταστρέψαιντο, ἔαδ' ἰως τῶν πάντων Ἑλλήνων ἄρξειν, ἀπέβησαν εἰς Μαραθῶνα... οἱ δ' ἡμέτεροι πρόγονοι οὐ λογισμὸν τῷ λόγῳ δόντες τῶν ἐν τῷ πολέμῳ κινδύνων, ἀλλὰ νομίζοντες τὸν εὐκλεᾶ θάνατον ἀθάνατον περὶ τῶν ἀγαθῶν καταλείπειν λόγον, οὐκ ἐφοβήθησαν τὸ πλῆθος τῶν ἐναντίων, ἀλλὰ τῇ αὐτῶν ἈΡΕΤῆι μᾶλλον ἐπίστευσαν. Καὶ αἰσχυρόμενοι, ὅτι ἦσαν οἱ βάρβαροι αὐτῶν ἐν τῇ χώρᾳ... Ταῦτα μιᾷ γνώμῃ πάντες γνόντες ἀπήντων ὀλίγοι πρὸς πολλοὺς· ἐνόμιζον γὰρ ἀποθανεῖν μὲν αὐτοῖς μετὰ πάντων προσήκειν... Ἄνδρες δ' ἀγαθοὶ γενόμενοι καὶ τῶν μὲν σωμάτων ἀφειδήσαντες, ὑπὲρ δὲ τῆς ἀρετῆς οὐ φιλοψυχήσαντες, καὶ μᾶλλον τοὺς παρ' αὐτοῖς νόμους αἰσχυρόμενοι ἢ τὸν πρὸς τοὺς πολεμίους κίνδυνον φοβούμενοι, ἔστησαν μὲν τρόπαια ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος τῶν βαρβάρων ἐν τῇ αὐτῶν... (21—25). Μετὰ ταῦτα δὲ Ξέρξης ὁ τῆς Ἀσίας βασιλεὺς, καταφρονήσας μὲν τῆς Ἑλλάδος... δεκάτῳ ἔτει παρασκευασάμενος χιλίαις μὲν καὶ διακοσίαις ναυσὶν ἀφίκετο, τῆς δὲ πεζῆς στρατιᾶς οὕτως ἄπειρον τὸ πλῆθος ἦγεν, ὥστε καὶ τὰ ἔθνη τὰ μετ' αὐτοῦ ἀκολουθήσαντα πολὺ ἂν ἔργον εἶη καταλέξει... Οἱ μὲν γὰρ οὐχ ἱκανοὶ ἦσαν ἀμύνασθαι, οἱ δ' ὑπὸ χρημάτων διεφθαρμένοι· ἀμφοτέρω δ' ἦν αὐτοὺς τὰ πείθοντα, κέρδος καὶ δέος. Ἀθηναῖοι δ' οὕτω διακειμένης τῆς Ἑλλάδος αὐτοὶ μὲν εἰς τὰς ναῦς ἐμβάντες ἐπ' Ἀρτεμί-

σιον ἐβοήθησαν (27 — 30)... δυοῖν δὲ προκειμένοι, πότερον χρὴ τὴν πατρίδα ἐκλιπεῖν ἢ μετὰ τῶν βαρβάρων γενομένους καταδουλώσασθαι τοὺς Ἕλληνας, ἠγασάμενοι κρεῖττον εἶναι μετ' ἀρετῆς καὶ πενίας καὶ φυχῆς ἐλευθερίαν ἢ μετ' ὀνείδους καὶ πλούτου δουλείαν τῆς πατρίδος, ἐξέλιπον ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος τὴν πόλιν... ὑπεκθήμενοι δὲ παῖδας καὶ γυναῖκας καὶ πατέρας καὶ μητέρας εἰς Σαλαμίνα συνήθροισον... Οὐ πολλαῖς δ' ὕστερον ἡμέραις ἦλθε καὶ ἡ πεζὴ στρατιὰ καὶ τὸ ναυτικὸν τὸ τῶν βαρβάρων, ἃ τίς οὐκ ἂν ἰδὼν ἐφοβήθη, οἷος καὶ ὡς μέγας καὶ δεινὸς τῆδε τῆ πόλει κίνδυνος ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας ἠγωνίσθη;... ὄρωντες δὲ πολλὰς τὰς τῶν πολεμίων, ἐπιστάμενοι δὲ τὴν μὲν πόλιν ἠρημωμένην, τὴν δὲ χώραν πορθουμένην καὶ μεστὴν τῶν βαρβάρων, ἱερὰ δὲ καιόμενα, ἀπάντων δ' ἐγγύς ὄντων τῶν δεινῶν... ἀντιπάλου δὲ πολὺν χρόνον οὔσης τῆς ναυμαχίας δοκοῦντες τοτὲ μὲν νενικηκέναι καὶ σεσῶσθαι, τοτὲ δ' ἠττησθαι καὶ ἀπολωλέναι.. Ποῖαι δ' οὐχ ἱκετεῖαι θεῶν ἐγένοντο ἢ θυσιῶν ἀναμνήσεις, ἔλεός τε παίδων καὶ γυναικῶν πόθος, οἴκτός τε πατέρων καὶ μητέρων, λογισμὸς δ', εἰ δυστυχήσειαν, τῶν μελλόντων ἔσεσθαι κακῶν; Τίς οὐκ ἂν θεῶν ἠλέησεν αὐτοὺς ὑπὲρ τοῦ μεγέθους τοῦ κινδύνου; Ἡ τίς ἀνθρώπων οὐκ ἂν ἐδάκρυσεν; Ἡ τίς τῆς τόλμης αὐτοὺς οὐκ ἠγάσθη; Ἡ πολὺ πλείστον ἐκεῖνοι κατὰ τὴν ἀρετὴν ἀπάντων ἀνθρώπων διήνεγκαν καὶ ἐν τοῖς βουλευμάσι καὶ ἐν τοῖς τοῦ πολέμου κινδύνοις, ἐκλιπόντες μὲν τὴν πόλιν, εἰς τὰς ναῦς δ' ἐμβάντες, τὰς δ' αὐτῶν ψυχὰς ὀλίγας οὔσας ἀντιτάξαντες τῷ πλήθει τῆς Ἀσίας. Ἐπέδειξαν δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις νικήσαντες τῆ ναυμαχία, ὅτι κρεῖττον μετ' ὀλίγων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας κινδυνεύειν ἢ μετὰ πολλῶν βασιλευσμένων ὑπὲρ τῆς αὐτῶν δουλείας. Πλείστα δὲ καὶ κάλλιστα ἐκεῖνοι ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας συνεβάλοντο, στρατηγὸν μὲν Θεμιστοκλέα, ἱκανώτατον εἶπειν καὶ γνῶναι καὶ πρᾶξι, ναῦς δὲ πλείους τῶν ἄλλων ἀπάντων συμμάχων, ἄνδρας δ' ἐμπειροτάτους... Ὡστε δικαίως μὲν ἀναμφοισθητῆτος τᾶριστεῖα τῆς ναυμαχίας ἔλαβον παρὰ τῆς Ἑλλάδος, εἰκότως δὲ τὴν εὐτυχίαν ὁμονοοῦσαν τοῖς κινδύνοις ἐκτήσαντο, γνησίαν δὲ καὶ αὐτόχθονα τοῖς ἐκ τῆς Ἀσίας βαρβάροις τὴν αὐτῶν ἀρετὴν ἐπεδείξαντο. Ἐν μὲν οὖν τῆ ναυμαχίᾳ τοιούτους αὐτοὺς παρασχόντες καὶ πολὺ πλείστον τῶν κινδύνων μετασχόντες τῆ ἰδίᾳ ἀρετῇ κοινὴν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκτήσαντο.» (33 — 43).

Ὅπως στὸ Μαραθώνα καὶ στὴ Σαλαμίνα ἔτσι καὶ στὶς Πλαταιῆς οἱ ἥρωες τῆς Ἀθηναϊκῆς πολιτείας ἀναδείχτηκαν ἀντάξιοι τῆς πατρίδας τους καὶ τῆς Αἰωνίας Ἑλλάδας: «... Ἀθηναῖοι δὲ καὶ Πλαταιεῖς πάντας τοὺς Ἕλληνας ἐνίκων μαχόμενοι τοὺς ἀπογνόντας τῆς ἐλευθερίας καὶ ὑπομείναντας τὴν δουλείαν.» Ἐν ἐκείνῃ δὲ τῇ ἡμέρᾳ καλλίστην τελευτὴν τοῖς

1. Σ. Σ. Ὁ Λυσίας ἐννοεῖ ἐδῶ τοὺς Ἕλληνες, ποὺ εἶχαν μηδίσει καὶ ἐπολέμησαν στὴ μάχη τῶν Πλαταιῶν στὸ πλευρὸ τῶν Περσῶν τοῦ Μαρδονίου. Ὁ Ἡρόδοτος τοὺς Ἕλληνες αὐτοὺς, (Θεσσαλοὺς, Βοιωτοὺς, Λοκροὺς, Μαλιεῖς, 1000 Φωκεῖς), ποὺ ἐνίκησαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Πλαταιεῖς, ὑπολογίζει σὲ 50.000. (Ἡρόδοτ. Θ. 32).

προτέρους κινδύνους ἐπιθέντες, βέβαιον μὲν τὴν ἐλευθερίαν τῇ Εὐρώπῃ κατειργάσαντο, ἐν ἅπασιν δὲ τοῖς κινδύνους δόντες ἔλεγχον τῆς ἑαυτῶν ἀρετῆς, καὶ μόνοι καὶ μεθ' ἑτέρων, καὶ πεζομαχοῦντες καὶ ναυμαχοῦντες, καὶ πρὸς τοὺς βαρβάρους καὶ πρὸς τοὺς Ἑλληνας, ὑπὸ πάντων ἠξιώθησαν, καὶ μεθ' ὧν ἐκινδύνεον καὶ πρὸς οὓς ἐπολέμουν, ἠγεμόνες γενέσθαι τῆς Ἑλλάδος.» (46 — 47). Πίστη στήν Ἄρετή, πίστη στὸ Πνεῦμα, πίστη στὴ Λευτεριά καὶ στὸ Δίκαιο, οἱ αἰώνιες δυνάμεις τῆς Αἰωνίας Ἑλλάδας!

Μὲ τὸν Ἔρωτα τῆς Ἐλευθερίας καὶ τῆς Δικαιοσύνης καὶ μὲ τὴν πολεμικὴν ἀρετὴν τους, τὴν «εὐψυχία» τους, οἱ Ἀθηναῖοι κατάκτησαν τὴν πολιτικὴν, πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἡγεμονίαν ὅλης τῆς Ἑλλάδας. Ἀλλὰ καὶ στὰ χρόνια τῆς Ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας ἐθριάμβευσαν οἱ αἰώνιες ἀρετὲς τῆς Ἀθηναϊκῆς πατρίδας: «... Μετὰ πλείστων γὰρ πόνων καὶ φανερωτάτων ἀγῶνων καὶ καλλίστων κινδύνων ἐλευθέραν μὲν ἐποίησαν τὴν Ἑλλάδα, μεγίστην δ' ἀπέδειξαν τὴν ἑαυτῶν πατρίδα, ἑβδομήκοντα μὲν ἔτη τῆς θαλάττης ἄρξαντες, ἀστασιάστους δὲ παρασχόντες τοὺς συμμάχους, οὐ τοῖς ὀλίγοις τοὺς πολλοὺς δουλεύειν ἀξιώσαντες, ἀλλὰ τὸ ἴσον ἔχειν ἅπαντας ἀναγκάσαντες, οὐδὲ τοὺς συμμάχους ἀσθενεῖς ποιοῦντες, ἀλλὰ κἀκείνους ἰσχυροὺς καθιστάντες, καὶ τὴν αὐτῶν δύναμιν τοσαύτην ἐπιδείξαντες, ὥσθ' ὁ μέγας βασιλεὺς οὐκέτι τῶν ἀλλοτρίων ἐπεθύμει, ἀλλ' ἐδίδου τῶν ἑαυτοῦ καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἐφοβεῖτο, καὶ οὔτε τριήρεις ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ ἐκ τῆς Ἀσίας ἔπλευσαν, οὔτε τύραννος ἐν τοῖς Ἑλλησι κατέστη, οὔτε Ἑλληνὶς πόλις ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἠνδραποδίσθη· τοσαύτην σωφροσύνην καὶ δέος ἡ τούτων ἀρετὴ πᾶσιν ἀνθρώποις παρεῖχεν. Ὡν ἕνεκα δεῖ μόνους καὶ προστατάς καὶ ἠγεμόνας τῶν πόλεων γίγνεσθαι.» (55 — 57)

Τὸ μέταλλο τῆς ψυχῆς τῶν ἀνώτερων ἀνθρώπων καὶ λαῶν φανερώνεται ὄχι μόνο στὶς καλές, ἀλλὰ καὶ στὶς κακὲς ἡμέρες. Τὸ μεγαλεῖο τῆς Ἀθηναϊκῆς πολιτείας ἔλαμψε ὄχι μόνο στοὺς καιροὺς τῆς εὐτυχίας της, ἀλλὰ καὶ στὰ μαῦρα χρόνια τῆς δυστυχίας της· «... Ἐπέδειξαν δὲ καὶ ἐν ταῖς δυστυχίαις τὴν ἑαυτῶν ἀρετὴν. Ἀπολομένων γὰρ τῶν νεῶν ἐν Ἑλλησπόντῳ¹ εἴτε ἠγεμόνος κακία εἴτε θεῶν διανοία, καὶ συμφορᾶς ἐκείνης μεγίστης γενομένης καὶ ἡμῖν τοῖς δυστυχήσασιν καὶ τοῖς ἄλλοις Ἑλλησιν, ἐδήλωσεν οὐ πολλῷ χρόνῳ ὕστερον, ὅτι ἡ τῆς πόλεως δύναμις τῆς Ἑλλάδος ἦν σωτηρία. Ἐτέρων γὰρ ἠγεμόνων γενομένων² ἐνίκησαν μὲν ναυμαχοῦντες τοὺς Ἑλληνας οἱ πρότερον εἰς τὴν θάλατταν οὐκ ἐμβαίνοντες, ἔπλευσαν δ' εἰς τὴν Εὐρώπην, δουλεύουσι δὲ πόλεις τῶν Ἑλλήνων, τύραννοι δ' ἐγκαθεστᾶσιν, οἱ μὲν μετὰ τὴν ἡμετέραν συμφορὰν, οἱ δὲ μετὰ τὴν νίκην τῶν βαρβάρων. Ὡστ' ἀξιὸν ἦν ἐπὶ τῷδε τῷ τάφῳ τότε

1. Σ. Σ. Ὁ Λυσίας ἐννοεῖ ἐδῶ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου στοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς στὰ 405 π.Χ.

2. Σ. Σ. Νοοῦνται ἐδῶ οἱ Σπαρτιάτες.

κείρασθαι τῇ Ἑλλάδι καὶ πενθῆσαι τοὺς ἐνθάδε κειμένους, ὡς συγκαταθέα-
πτομένης τῆς αὐτῶν ἐλευθερίας τῇ τούτων ἀρετῇ· ὡς δυστυχῆς μὲν ἡ
Ἑλλὰς τοιούτων ἀνδρῶν ὀρφανὴ γενομένη, εὐτυχῆς δ' ὁ
τῆς Ἀσίας βασιλεὺς ἐτέρων ἡγεμόνων λαβόμενος...» (58—60)

Ξεχωριστὴ θέση στὴν Ἱστορία τῆς Ἀθηναϊκῆς πολιτείας ἔχουν οἱ
Ἀθηναῖοι ἐκεῖνοι ποὺ βαρεῖα φέρνοντας μέσα τους τὸ αἶσχος τῆς διχτατο-
ρίας τῶν 30 τυράννων καὶ μετὰ τὴ φλόγα μέσ' στὰ στήθη τους τῆς ἱερῆς
Δημοκρατίας καὶ τῆς παναιώνιας δόξας τῆς δημοκρατικῆς πατρίδας τους ἐλευ-
θέρωσαν τὴ γῆ τους ἀπὸ τὸ ἄγος τῆς τυραννίας τῶν 30 τυράννων κι' ἔκα-
μαν νὰ λάμψη τὸ ἄστρο τῆς πατρίδας τους ἀπάνω ἀπ' ὅλους τοὺς αἰῶνες
μετὰ τὸν ὑπέροχο θεσμό τῆς ἀμνηστίας ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ μόνο ἡ ἐσωτε-
ρικὴ ὁμορφιὰ καὶ ἡ ἠθικὴ εὐγένεια καὶ μεγαλοψυχία τῶν ἀθάνατων παι-
διῶν τῆς Ἀθηναϊκῆς Γῆς ἐχάρισε σ' ὅλη τὴν Ἀνθρωπότητα «μέγιστο καὶ
κάλλιστο» ἄθλο καὶ παράδειγμα πνευματικῆς ὑπεροχῆς καὶ ἠθικῆς ἀχτινο-
βολίας. Μετὰ τὸν ὠραιότατο αὐτὸ ἀγῶνα τους οἱ δημοκρατικοὶ Ἀθηναῖοι
ἔδωσαν ἓνα αἰώνιο παράδειγμα σ' ὅλο τὸν κόσμο, πῶς οἱ ἀληθινοὶ καὶ
γνήσιοι ἐλεύθεροὶ ἄνθρωποι ἀγωνίζονται καὶ πεθαίνουν γιὰ τὴ λευτεριά
τους ὄχι μόνον ἐναντίον τῶν ἐξωτερικῶν βαρβάρων, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τῶν
ἐσωτερικῶν βαρβάρων, τῶν κάθε λογῆς τυράννων κι' ἐκμεταλλευτῶν τοῦ
Λαοῦ, ποὺ εἶναι ἀσύγκριτα χειρότεροι καὶ ὀλεθριώτεροι ἀπὸ τοὺς πρώτους
«...ἐκείνων δὲ τῶν ἀνδρῶν ἄξιον καὶ ἰδία καὶ δημοσίᾳ μεμνησθαι¹, οἱ φεύ-
γοντες τὴν δουλείαν καὶ περὶ τοῦ δικαίου μαχόμενοι καὶ ὑπὲρ τῆς δημοκρα-
τίας στασιάσαντες, πάντας πολεμίους κεκτημένοι εἰς τὸν Πειραιᾶ κατῆλθον,
οὐχ ὑπὸ νόμου ἀναγκασθέντες, ἀλλ' ὑπὸ τῆς φύσεως πεισθέντες καινοῖς κιν-
δύνοις τὴν παλαιὰν ἀρετὴν τῶν προγόνων μιμησάμενοι, ταῖς αὐτῶν ψυχαῖς
κοινὴν τὴν πόλιν καὶ τοῖς ἄλλοις κτησάμενοι, θάνατον μετ' ἐλευθε-
ρίας αἰρούμενοι ἢ βίον μετὰ δουλείας... μάλλον βουλευ-
θέντες ἐν τῇ αὐτῶν ἀποθνήσκειν ἢ ζῆν τὴν ἀλλοτρίαν
οἰκοῦντες... Καὶ γὰρ τοὶ μέγαλην μὲν ἀντὶ μικρᾶς ἀπέ-
δειξαν τὴν πόλιν, ὁμονοοῦσαν δὲ ἀντὶ στασιαζούσης
ἀπέφηναν²... οὐκ ἐπὶ τιμωρίαν τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ' ἐπὶ
σωτηρίαν τῆς πόλεως ἐτρέποντο... τῆς δ' ἐκείνων δουλείας αὐ-
τοὶ μετέχειν οὐκ ἠξίωσαν. Ἔργοις δὲ μεγίστοις καὶ καλλίστοις ἀπελογή-
σαντο, ὅτι οὐ κακία τῇ αὐτῶν οὐδ' ἀρετῇ τῶν πολεμίων πρότερον ἐδυ-
στύχησεν ἡ πόλις...» (61—65)

Καὶ ὁ Λυσίας κλείνει τὸν ὑπέροχο λόγο του μετὰ τὸ ἐγκώμιο τῆς Ἀρετῆς
τῆς Ἀθηναϊκῆς πολιτείας καὶ τὴν ἔξαρση τῆς ἱστορικῆς μοίρας της. Οἱ
ἀθάνατοι ἥρωες τῆς Ἀθηναϊκῆς Γῆς ἀγωνίστηκαν ἀξιοθαύμαστα καὶ ὑπερ-
άνθρωπα σ' ὅλους τοὺς αἰῶνες γιὰ τὴ λευτεριά καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς Αἰώ-

1. Σ. Σ. Ἐννοεῖ τὸ Θρασύβουλο καὶ τοὺς συντρόφους του ποὺ ἐλευθέρωσαν
στὰ 403 π.Χ. τὴν Ἀθήνα ἀπὸ τοὺς 30 τυράννους της.

2. Σ. Σ. Ἐννοεῖται ἐδῶ τὸ μέτρο τῆς ἀμνηστίας τῶν ἐγκλημάτων τῶν 30 τυράν-
νων, ποὺ ἔδωσε ὁ Θρασύβουλος μετὰ τοὺς συντρόφους του μετὰ τὴν νίκη τους.

νίας Ἀθήνας — Αἰωνίας Πανελλάδας: «Ἐτόλμησαν γὰρ μεγάλην ποιοῦντες τὴν Ἑλλάδα οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς αὐτῶν σωτηρίας κινδυνεύειν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς τῶν πολεμίων ἐλευθερίας ἀποθνήσκειν.» (68)

Στὴν Ἱστορία τῶν πανηγυριστῶν τῆς Ἀθηναϊκῆς πολιτείας ἔχουν τὴ θέση τους καὶ ὁ Ὑπερείδης καὶ ὁ Λυκοῦργος, ποὺ καὶ οἱ δυὸ τους ἐμπνευσμένοι ἀπὸ τὸ ἀνώτερο πνεῦμα τῆς πολιτικῆς λάμπης καὶ τῆς ἠθικῆς ἀχτινοβολίας τῆς πατρίδας τους σ' ὅλες τὶς ἐποχὲς ἀγωνίστηκαν στὸ πλευρὸ τοῦ Δημοστένη στὸς ἱστορικοὺς ἀγῶνες τοῦ ἐναντίον ὅλων τῶν ἐχθρῶν τῆς Ἑλλάδας γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ὁ πρῶτος στὸν ἐπιτάφιο πανηγυρικὸ τοῦ λόγου τῶν νεκρῶν τοῦ Λαμιακοῦ πολέμου ὕμνει τὴν Ἀθηναϊκὴν πολιτεία γιὰ τὶς αἰώνιες πνευματικὲς καὶ ἠθικὲς ἀρετὲς τῆς, ποὺ ὕμνησαν ὅλοι οἱ ἀθάνατοι πνευματικοὶ δημιουργοὶ τοῦ Ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ Κόσμου, καὶ στὸ ἀποκορύφωμα τοῦ πατριδολατρικοῦ οἴστρου τοῦ ἐνορχῆ τὴν Ἀθηναϊκὴν πολιτεία ὡς τὸν ἥλιο ὅλου τοῦ Κόσμου: «ὥσπερ γὰρ ὁ ἥλιος πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐπέρχεται, τὰς μὲν ὥρας διακρίνων εἰς τὸ πρέπον καὶ καλῶς πάντα καθιστᾶς, τοῖς δὲ σῶφροσι καὶ ἐπιεικέσι τῶν ἀνθρώπων ἐπιμελούμενος καὶ γενέσεως καὶ τροφῆς καὶ καρπῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων τῶν εἰς τὸν βίον χρησίμων, οὕτως καὶ ἡ πόλις ἡμῶν διατελεῖ τοὺς μὲν κακοὺς κολάζουσα, τοῖς δὲ δικαίοις βοηθοῦσα, τὸ δὲ ἴσον ἀντὶ τῆς ἀδικίας ἀπασιν ἀπονέμουσα, τοῖς δὲ ἰδίοις κινδύνοις καὶ δαπάναις κοινὴν ἄδειαν τοῖς Ἑλλησι παρασκευάζουσα.»

Ὁ Λυκοῦργος, ὁ δραστηριώτατος καὶ δημιουργικώτατος καὶ ἀδιάφορος πολιτικὸς ἡγέτης, ποὺ μὲ τὸ ἀνώτερο αὐστηρὸ ἠθὸς του καὶ τὴν ἀτσάλενια ἠθικὴ προσωπικότητά του θυμίζει, στὰ χρόνια τῆς παρακμῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν τελευταίων δεκάχρονων τοῦ Δ'. π. Χ. αἰῶνα, τὶς μεγάλες μορφὲς τῶν πνευματικῶν ἡγετῶν ποὺ ἐπαίδευσαν τὴ γενιὰ τῶν Μαραθωνομάχων καὶ τῶν Σαλαμινομάχων καὶ προπάντων τὴν πατριαρχικὴ μορφή τοῦ Αἰσχύλου, στὸ λόγο του «Κατὰ Λεωκράτους» ποὺ εἶχε προδώσει τὰ ἱερὰ καὶ τὰ θέσμια τῆς Ἀθηναϊκῆς πολιτείας, ξεχωριστὰ τονίζει τὴ μεγάλη ὑπεροχὴ τῶν Ἀθηναίων ἀπ' ὅλο τὸν ἄλλο Κόσμο γιὰ τὸ βαθὺ θρησκευτικὸ τους συναίσθημα καὶ τὸν ὑπέροχο πατριωτισμὸ τους: «... πλεῖστον διαφέρετε τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, τῷ πρὸς τε τοὺς θεοὺς εὐσεβῶς καὶ πρὸς τοὺς γονεᾶς δσίως καὶ πρὸς τὴν πατρίδα φιλοτίμως ἔχειν» (15). Ὁ Λαὸς τῶν Ἀθηναίων «ἐπὶ τῷ αὐτόχθιον εἶναι καὶ ἐλεύθερος ἐσεμνύνεται» (41). Τὰ πιδ ὑψηλὰ ἰδανικὰ τῶν Ἀθηναίων ἦσαν «τὰ ἄθλα τοῦ πολέμου τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν», τῶν ἡρώων, «ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ὁ εὐκλεῆς θάνατος» ἐπάνω στὴ μάχη ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἐναντίον τῆς δουλείας («Τὰ γὰρ ἄθλα τοῦ πολέμου τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσιν ἐστὶν ἐλευθερία καὶ ἀρετὴ... τὴν γὰρ δουλείαν φεύγοντες εὐκλεᾶ θάνατον αἰροῦνται») (49). Οἱ Ἀθηναῖοι ποὺ ἔδωσαν τὴ ζωὴ τους γιὰ τὴν πατρίδα τους καὶ ὕμνει ὁ Λυκοῦργος «...μόνοι τῶν ἀπάντων τὴν τῆς Ἑλλάδος ἐλευθερίαν ἐν τοῖς ἑαυτῶν σώμασιν εἶχον. Ἄμα γὰρ οὕτοί

τε τὸν βίον μετήλλαξαν, καὶ τὰ τῆς Ἑλλάδος εἰς δουλείαν μετέπε-
 σεν· συνετάφη γὰρ τοῖς τούτων σώμασιν ἢ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων
 ἐλευθερία. Ὅθεν καὶ φανερόν πασὶν ἐποίησαν οὐκ ἰδίᾳ πολεμοῦν-
 τες, ἀλλ' ὑπὲρ κοινῆς ἐλευθερίας προκινδυνεύοντες. Ὡστε, ὦ ἄνδρες,
 οὐκ (ἂν) αἰσχυνηθῆναι εἰπὼν στέφανον τῆς πατρίδος εἶναι τὰς ἐκεί-
 νων ψυχάς.» (50) «...ἐπίστασθε, ὦ Ἀθηναῖοι, μόνοι τῶν Ἑλλήνων τοὺς
 ἀγαθοὺς ἄνδρας τιμᾶν· εὐρήσετε δὲ παρὰ μὲν τοῖς ἄλλοις ἐν ταῖς ἀγοραῖς
 ἀθλητὰς ἀνακειμένους, παρ' ὑμῖν δὲ στρατηγοὺς ἀγαθοὺς καὶ τοὺς τὸν τύ-
 ραννον ἀποκτείναντας.» (51) Τὸ «μέγιστον ἀγαθόν» τῆς Ἀθηναϊκῆς πολι-
 τείας εἶναι «...ὅτι τῶν καλῶν ἔργων παράδειγμα τοῖς Ἑλλησι γέγονεν·
 ὅσον γὰρ τῷ χρόνῳ πασῶν ἐστὶν ἀρχαιοτάτη, τοσοῦτον οἱ πρόγονοι
 ἡμῶν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἀρετῇ διενηνόχασιν» (83). Οἱ πρόγονοι
 τῶν Ἀθηναίων «οὕτως ἔσχον πρὸς ἀρετὴν, ὥστ' οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς
 αὐτῶν πατρίδος, ἀλλὰ καὶ πάσης (τῆς) Ἑλλάδος ὡς κοινῆς ἠθέλον
 ἀποθνήσκειν. Οἱ γοῦν ἐν Μαραθῶνι παραταξάμενοι τοῖς βαρβάροις τὸν ἐξ
 ἀπάσης τῆς Ἀσίας στόλον ἐκράτησαν, τοῖς ἰδίῳις κινδύνοις κοινὴν ἄδειαν
 ἔπασι τοῖς Ἑλλησι κτώμενοι, οὐκ ἐπὶ τῇ δόξῃ μέγα φρονοῦντες, ἀλλ' ἐπὶ
 τῷ ταύτης ἄξια πράττειν, τῶν μὲν Ἑλλήνων προστάτας, τῶν δὲ βαρβάρων
 δεσπότας ἑαυτοὺς καθιστάντες· οὐ γὰρ λόγῳ τὴν ἀρετὴν ἐπετήδευον,
 ἀλλ' ἔργῳ πασὶν ἐπεδείκνυντο.» (104)

Ὁ Λυκοῦργος, στὸν ἴδιο λόγο του, αἶρεται σὲ ὕψη φιλοσοφικὰ καὶ
 ἔνορξά τὴν «Ἀρετὴ» τῶν Ἀθηναίων καὶ τὰ κοσμοϊστορικὰ ἀθλά τους ὡς
 «καρποὺς» τῆς Ἀθηναϊκῆς παιδείας, τῆς παιδείας τῶν ἀθανάτων ἐπῶν τοῦ
 Ὅμηρου (Ἰλιάδ. Ο. 494—499).

«... Οὗ οἱ ἀεικὲς ἀμυνομένῳ περὶ πάτρης
 τεθνάμεν' ἀλλ' ἄλοχός τε σόη καὶ νήπια τέκνα,
 καὶ κλῆρος καὶ οἶκος ἀκήρατος, εἴ κεν Ἀχαιοὶ
 οἴχωνται σὺν νηυσὶ φίλην ἐς πατρίδα, γαῖαν.» (103)

τῶν πολεμικῶν ἐμβρατηρίων τοῦ Τυρταίου :

«Τεθνάμεναι γὰρ καλὸν ἐπὶ προμάχοισι πεσόντα
 ἄνδρ' ἀγαθόν, περὶ ἧ πατρίδι μαρνάμενον»... (107)

καὶ τῆς ὑπερκόσμιας συμφωνίας τῶν τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδη καὶ ἀνάμεσα
 σ' αὐτὲς τῆς τραγωδίας του «Ἐρεχθεύς». Στὴν τραγωδία αὐτὴ ὁ Ἐρεχθεύς,
 βασιλεὺς τῶν Ἀθηναίων, γιὰ νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα του στὸν πόλεμο τοῦ
 Εὐμόλπου ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων θυσιάζει, σύμφωνα μὲ τὸ χρησμὸ τοῦ
 μαντείου τῶν Δελφῶν, τὴν κόρη του :

1. «Τιμὴ καὶ δόξα εἶναι γιὰ τὸν ἥρωα ὁ θάνατός του γιὰ τὴν πατρίδα
 του· μὲ τὸ θάνατό του ἀπείραχτα θὰ μείνουν καὶ ἡ γυναίκα του καὶ τὰ μι-
 κρὰ παιδιὰ του καὶ τὸ βίός του καὶ τὸ σπιτικό του, δταν οἱ Ἀχαιοὶ μὲ
 τὰ καράβια τους θὰ φύγουν γιὰ τὴ γλυκειὰ τους πατρίδα.»

2. «Ὡραῖο εἶναι τὸ ἥρωϊκὸ τὸ παλληκάρι νὰ πεθάνῃ γιὰ τὴν πατρίδα
 του πολεμώντας στὴν πρώτη γραμμὴ τῆς μάχης...»

«... Ἐγὼ δὲ δώσω τὴν ἐμὴν παῖδα κτανεῖν.
 Λογίζομαι δὲ πολλά· πρῶτα μὲν πόλιν
 οὐκ ἂν τιν' ἄλλην τῆσδε βελτίω λαβεῖν·
 ἢ πρῶτα μὲν λεῶς οὐκ ἔπακτος ἄλλοθεν,
 αὐτόχθονες δ' ἔφυμεν·

.....
 Ἐπειτα τέκνα τοῦδ' ἔκατι τίκτομεν,
 ὡς θεῶν τε βωμοὺς πατρίδα τε ἔυώμεθα.

.....
 Χρησθ', ὦ πολῖται, τοῖς ἐμοῖς λοχεύμασιν,
 σῶζεσθε, νικᾶτ'· ἀντὶ γὰρ ψυχῆς μιᾶς
 οὐκ ἔσθ' ὕπως ὑμῖν ἐγὼ οὐ σώσω πόλιν.» (100)

.....
 «Κι' ἐγὼ τὴν κόρη μου, γιὰ λόγους πολλούς, θυσία θὰ
 προσφέρω στὴν πατρίδα· πρῶτα—πρῶτα γιὰτὶ κάλλι' ἀπ' αὐτὴ
 καμμιά δὲν ὑπάρχει ἄλλη σ' ὄλο τὸν κόσμο πολιτεία κι' ἀπὸ
 ξένες ὁ λαὸς τῆς δὲν ἔχει ἔρθει χῶρες κι' ὄλοι μας φυτρῶσαμε
 ἀπ' τὰ σπλάγγνα τῆς ἴδιας τῆς γῆς τῆς. Ἐπειτα τὰ παιδιὰ μας
 γεννᾶμε γιὰ νὰ σώζουμε τοὺς βωμοὺς τῶν θεῶν μας καὶ τὴν
 πατρίδα... Πάρτε, πολῖτες, πάρτε τὸ παιδί μου καὶ σωθῆτε καὶ
 νικᾶτε· γιὰ μιὰ ψυχὴ δὲν μπορῶ τὴν πόλη νὰ μὴ σώσω.»

Ὁ Λυκούργος, ὅπως καὶ ὄλοι οἱ ἄλλοι μεγάλοι πνευματικοὶ δημιουργοὶ τοῦ Ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ Κόσμου μὲ τὸ λόγο του φωτίζει τὸ αἰώνιο μυστήριον τῆς θαυματουργίας τοῦ Ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ. Τὰ θαύματα τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρετῆς, στὰ μάτια τοῦ Λυκούργου, εἶναι θαύματα τοῦ Ἱεροῦ Ἑλληνικοῦ Λόγου: «Τούτων τῶν ἐπῶν¹ ἀκούοντες, ὦ ἄνδρες, οἱ πρόγονοι ὑμῶν, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ἔργων ζηλοῦντες, οὕτως ἔσχον πρὸς ἀρετὴν, ὥστ' οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς αὐτῶν πατρίδος, ἀλλὰ καὶ πάσης (τῆς) Ἑλλάδος ὡς κοινῆς ἠθέλον ἀποθνήσκειν.» (104) «... Ταῦτα,² ὦ ἄνδρες, τοὺς πατέρας ὑμῶν ἐπαίδευε. Φύσει γὰρ οὐσῶν φιλοτέκνων πασῶν τῶν γυναικῶν, ταύτην ἐποίησε³ τὴν πατρίδα μᾶλλον τῶν παίδων φιλοῦσαν, ἐνδεικνύμενος ὅτι εἶπερ αἱ γυναῖκες τοῦτο τολμήσουσι ποιεῖν, τοὺς γ' ἄνδρας ἀνυπέρβλητόν τινα δεῖ τὴν εὖνοιαν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἔχειν, καὶ μὴ φεύγειν αὐτὴν ἐγκαταλιπόντας, μηδὲ καταισχύνειν πρὸς ἅπαντας τοὺς Ἕλληνας.» (101)

Καὶ τώρα συνεπαρμένοι καὶ μὲ τὴν ψυχὴ μαγεμένη ἀπὸ τὴν ἀπόκοσμη μουσικὴ τῶν ἀθανάτων χορικῶν τοῦ Ἱεροῦ μυστικοῦ χοροῦ ὄλων τῶν αἰώνιων μυστῶν—ἱεροφαντῶν—προφητῶν τῆς θρησκείας ὄλων τῶν θρησκειῶν τῆς Παγκόσμιας Ἱστορίας, τῆς θρησκείας τῆς ὑμνολογίας καὶ τοῦ δοξασμοῦ, τῆς ἀποθέωσης καὶ τῆς λατρείας τοῦ αἰωνίου Ἀθηναϊκοῦ—Ἑλληνικοῦ ὄντος, εἴμαστε ἴσως ψυχικὰ προετοιμασμένοι καὶ ἱκανοὶ νὰ παρακα-

1. Σ. Σ. Τῶν ἐπῶν τοῦ Ὀμήρου.

2. Σ. Σ. Τὰ λόγια τῆς τραγωδίας τοῦ Εὐριπίδη «Ἐρεχθεύς». 3. Ὁ Εὐριπίδης.

λουθήσουμε τὴν τραγικὴ λιτανεία τοῦ λυκόφωτος τῶν θεῶν τοῦ Ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ Κόσμου καὶ νὰ διεισδύσουμε ἴσως στὸ αἰώνιο αἴνιγμα καὶ μυστήριον τῆς πρὸ ἡρωϊκῆς καὶ πρὸ τραγικῆς πνευματικῆς προσωπικότητος ὅλης τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας, τοῦ πρωταγωνιστῆ τῶν ἀγῶνων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐλευθερίας καὶ Ἀθανασίας στοὺς δραματικοὺς καὶ τραγικοὺς καιροὺς τοῦ Δ' π.Χ. αἰῶνα, τοῦ ἡρώα ὄλων τῶν πνευματικῶν ἡρώων τοῦ Ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ, τοῦ μεγαλύτερου ρήτορα ὄλων τῶν αἰώνων, τοῦ Δημοστένη.

Ὅλη τὴ ζωὴ καὶ ὅλο τὸ ἔργο τοῦ Δημοστένη, καὶ ὡς ρήτορα καὶ ὡς πολιτικοῦ ἀρχηγοῦ μὲ τὸ τραγικώτατο τέλος του, γεμίζουν οἱ ὑπερθαυμαστοὶ πολιτικοὶ ἀγῶνές του ἐναντίον τοῦ Φιλίππου τῆς Μακεδονίας. Ἐκεῖνο ποὺ ἐμπνέει τοὺς ἱστορικοὺς ἀγῶνες τοῦ Δημοστένη καὶ φλογίζει τὴν ψυχὴ του εἶναι ἡ πρὸ ὑψηλῆ συνείδηση τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἠθικοῦ μεγαλείου τῆς Ἀθηναϊκῆς πολιτείας σ' ὅλους τοὺς αἰῶνες τῆς μακραίωνης ἱστορίας της καὶ τῆς μεγάλης ἱστορικῆς της μοίρας. Ἡ συνείδηση αὕτη ἀστράφτει, βροντᾶει καὶ φεγγοβολᾶει σ' ὅλους τοὺς λόγους του καὶ προπάντων στὸ ἀθάνατο ἀριστούργημά του, τὸ μοναδικὸ σ' ὅλη τὴν Παγκόσμια Ἱστορία τοῦ Πνεύματος λόγο του «Περὶ τοῦ στεφάνου», καὶ ὅταν ξεσφεντονίζει τοὺς κερανοὺς του ἀπάνω στὰ κεφάλια τῶν ἀνάξιων τῆς Ἀθηναϊκῆς Ἀρετῆς καὶ Μοίρας πολιτικῶν ἀντιπάλων του καὶ ὅταν ἀγωνίζεται νὰ ἐξυψώσῃ τὴν πατρίδα του στὶς κορυφές τῆς «προγονικῆς ἀρετῆς» καὶ τῶν μεγάλων ἱστορικῶν πεπρωμένων της.

Καὶ πρῶτα—πρῶτα στὸ λόγο του «ὑπὲρ τῆς Ῥοδίων ἔλευθερίας» ὁ Δημοστένης ἐκθειάζει τοὺς ἀπελευθερωτικοὺς ἀγῶνες τῆς Ἀθηναϊκῆς πολιτείας σ' ὅλους τοὺς αἰῶνες τῆς καταπληκτικῆς καὶ συγκλονιστικῆς ἱστορίας της. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπολέμησαν «πολλοὺς πολέμους καὶ πρὸς δημοκρατίας καὶ πρὸς ὀλιγαρχίας.» (17) Ἐναντίον τῶν πρώτων γιὰ τὰ γενικὰ συμφέροντα τῶν δημοκρατικῶν πολιτειῶν («τῶν δήμων»), ἐξ αἰτίας τῶν ἐσωτερικῶν σφραλμάτων τους («ἰδίων ἐγκλημάτων, οὐ δυναθέντων δημοσίᾳ διαλύσασθαι ταῦτα») (17). Ἐναντίον τῶν τελευταίων «ὑπὲρ τῆς πολιτείας καὶ τῆς ἔλευθερίας ὥστ' ἐγὼγ' οὐκ ἂν ὀκνήσαιμ' εἰπεῖν μᾶλλον ἠγεῖσθαι συμφέρειν δημοκρατουμένους τοὺς Ἕλληνας ἅπαντας πολεμεῖν ἡμῖν ἢ ὀλιγαρχουμένους φίλους εἶναι. Πρὸς μὲν γὰρ ἔλευθέρους ὄντας οὐ χαλεπῶς ἂν εἰρήνην ὑμᾶς ποιήσασθαι νομίζω, ὅποτε βουλευθείητε, πρὸς δ' ὀλιγαρχουμένους οὐδὲ τὴν φιλίαν ἀσφαλῆ νομίζω· οὐ γὰρ ἐστ' ὅπως ὀλίγοι πολλοῖς καὶ ζητοῦντες ἄρχειν τοῖς μετ' ἰσηγορίας ζῆν ἠρημένοις εὖνοι γένοιεντ' ἂν.» (18)

Ὁ λόγος τοῦ Δημοστένη συγκλονίζει καὶ καταπλήσσει. Ὁ Δημοστένης ἔχει διεισδύσει ὅσο κανεὶς ἄλλος μέσα στ' ἄδυτα τῶν ἀδύτων τῆς Ἑλληνικῆς πολιτικῆς πραγματικότητος καὶ οἱ λόγοι του ἀποκαλύπτουν τὴν πρὸ βαθειὰ συνείδηση τῶν ἀνθρώπινων πραγμάτων καὶ τῆς οὐσίας τῶν πολιτευμάτων, τόσο τῶν δημοκρατικῶν, ὅσο καὶ τῶν ὀλιγαρχικῶν, ὥστε νὰ διακηρύσσῃ, πῶς εἶναι προτιμώτερο γιὰ τὴν πατρίδα του νὰ ἔχῃ ὡς ἐχθρούς της «ἅπαντας τοὺς Ἕλληνας δημοκρατουμένους» παρὰ φίλους της τοὺς ὀλιγαρχικοὺς. Μὲ βαθύτατο φιλοσοφικὸ πνεῦμα ὁ Δημοστένης εἰσδύοντας στὴν ἱστορία καὶ τὴ

ζωή και την ψυχή τῶν πολιτειῶν χαρίζει σ' ὅλη τὴν Ἀνθρωπότητα τὴν ἀπόλυτη κι' αἰώνια φιλοσοφικὴ ἀλήθεια, πὼς ἡ Δημοκρατία ἔχει πίστη, γιὰτ' εἶναι ἠθικὴ δύναμη, ἐνῶ ἡ Ὀλιγαρχία δὲν ἔχει καμμιά πίστη καὶ συνεπῶς καμμιά φιλία, γιὰτὶ θρησκεία τους ἔχουν οἱ ὀλιγαρχικοὶ πάντα τὸ ὑλικὸ συμφέρο καὶ μόνο τὸ ὑλικὸ συμφέρο. Ὁ στοχασμὸς τοῦ Δημοστένη, βαθύτατα φιλοσοφικός, εἶναι ἀποκαλυπτικώτατος τῶν βαθύτερων αἰτίων τῆς πραγματικότητος αὐτῆς τῆς πολιτικῆς ζωῆς ὅλων τῶν λαῶν («οὐ γὰρ ἔστι ὅπως ὀλίγοι πολλοῖς καὶ ζητοῦντες ἄρχειν τοῖς μετ' ἰσηγορίας ζῆν ἡρημένοις εὖνοι γένοιτ' ἄν!»)

Στὸν ἴδιον λόγο του ὁ Δημοστένης μὲ πύρινους λόγους κηρύσσει τὸ αἰῶνιο Εὐαγγέλιο ὅλων τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων, τὸ εὐαγγέλιο τοῦ ἀδυσώπητου καὶ θανάσιμου, ἀμείλιχτου κι' ἐξοντωτικοῦ μίσους καὶ πολέμου ἐναντίον τῆς Ὀλιγαρχίας καὶ ὅλων τῶν ὀλιγαρχικῶν: «... τοὺς δὲ τὰς πολιτείας καταλύοντας καὶ μεθιστάντας εἰς ὀλιγαρχίαν κοινοὺς ἐχθροὺς παραινῶ νομίζειν ἀπάντων τῶν ἐλευθερίας ἐπιθυμούντων.» (20) Καὶ ὁ Δημοστένης δὲν εἶναι μόνο ὁ μέγας καὶ ὑπέροχος πολιτικὸς καὶ μιὰ μεγάλη ἠθικὴ συνείδηση, ἡ πρὸς μεγάλη ἴσως ἠθικὴ συνείδηση καὶ προσωπικότητα ὅλης τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας, ποὺ κηρύσσει τὴν πολιτικὴ ἀλήθεια καὶ τὸ ὑπέρτατο ἠθικὸ χρέος καὶ θυσιάζει καὶ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ του γιὰ τὸ πολιτικὸ καὶ ἠθικὸ πιστεύω του, ἀλλὰ κι' ἓνας μέγας φιλόσοφος ποὺ αἴρεται σὲ ὕψη φιλοσοφικὰ ἀπροσπέλαστα ἀπ' ὅπου εἰσδύοντας μέσα στὰ αἰώνια σκοτάδια καὶ μυστήρια τῆς ἀπόλυτης πραγματικότητος τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς θεμελιώνει τὴν πολιτικὴ του καὶ τὴν ἠθικὴ του ἀπάνω σ' αἰώνιες φιλοσοφικὲς ἀλήθειες: «... δεῖ γὰρ τοὺς εὐτυχοῦντας περὶ τῶν ἀτυχοῦντων ἀεὶ φαίνεσθαι τὰ βέλτιστα βουλευομένους, ἐπειδήπερ ἄδηλον τὸ μέλλον ἀπασιν ἀνθρώποις.» (21)

Χαρακτηριστικοὶ τῆς ὕψηλῆς συνείδησης τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἠθικοῦ χρέους ποὺ εἶχε ὁ Δημοστένης, τοῦ ἠθικοῦ καὶ τῆς προσωπικότητός του, εἶναι οἱ λόγοι του πρὸς τοὺς Ἀθηναίους τῆς ἐποχῆς του, ἐποχῆς παρακμῆς: «Ἐγὼ δὲ δίκαιον μὲν εἶναι νομίζω κατάγειν τὸν Ῥοδίων δῆμον... Διὰ τί; ὅτι, πάντων μὲν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὰ δίκαια ποιεῖν ὠρμηκότερον, αἰσχροὺν ἡμᾶς μόνους μὴ θέλειν ἀπάντων δὲ τῶν ἄλλων ὅπως ἀδικεῖν δυνήσονται παρασκευαζομένων, μόνους ἡμᾶς τὰ δίκαια προτείνεσθαι, μηδενὸς ἀντιλαμβανομένους, οὐ δικαιοσύνην ἀλλ' ἀνανδρίαν ἡγοῦμαι.» (28)

Ἡ αἰωνία Ἑλληνικὴ Ψυχὴ συγκλονίζεται ἐδῶ ἀπὸ ἱερὸ δέος καὶ ἱερὴ φρικίαση στὸ ἄκουσμα τῶν ἀθανάτων λόγων ἐνὸς ἀπὸ τὰ ὑπεροχώτερα παιδιὰ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. Μόνο ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν βαθειὰ ἠθικὴ συνείδηση καὶ συνάμα βαθειὰ γνώση τῆς ἀπέραντης ἀλυσσίδας ἐγκλημάτων, ἀδικιῶν,

1. Δὲν εἶναι ποτὲ δυνατὸ οἱ λίγοι ν' ἀγαποῦν τὸ Λαὸ (τοὺς πολλοὺς) καὶ ὅσοι θέλουν νὰ εἶναι τύραννοι τῶν πολλῶν δὲν μποροῦν ποτὲ ν' ἀγαποῦν ἐκείνους ποὺ θέλουν νὰ ζοῦν σὲ καθεστῶς ἰσονομίας καὶ ἰσοπολιτείας (Δημοκρατίας).

2. Σ. Σ. Δίκαιο νομίζω τὴν ἀποκατάσταση τῆς Δημοκρατίας στὴ Ῥόδο.